

BAHODIR QOBUL ASARLARIDA MILLIY RUH VA MILLIY QAHRAMON MUAMMOSI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i05.018>

Qurbonova Feruzaxon A'zamovna
Jumanazarova Shaxnozaxon Xoshimbek qizi
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada iste'dodli o'zbek yozuvchisi Bahodir Qobul ijodida milliy ruh va milliy qahramon masalasi tahlil qilinadi. Adibning "Bog'dagul", "Enashamol" asarlari misolida milliy o'zlikni anglash, xalqona til va milliy xarakter yaratish mahorati ilmiy nuqtai nazardan yoritilgan. Tadqiqot davomida yozuvchining milliy ruhni ifodalashda kundalik turmush detallari, xotira va an'anaviy qadriyatlardan foydalanish usullari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Bahodir Qobul, milliy ruh, milliy qahramon, badiiy makon, milliy til, Ena obrazi, Bog'dagul, milliy mentalitet, xalqona tafakkur

THE PROBLEM OF NATIONAL SPIRIT AND NATIONAL HERO IN THE WORKS OF BAKHODIR KABUL

Kurbanova Feruzakhon A'zamovna
Jumanazarova Shakhnozakhon Khoshimbek kizi
Kokand State University

Abstract: This article examines the representation of the national spirit and the concept of the national hero in the works of the Uzbek writer Bahodir Qobul. Drawing on selected texts such as "Bog'dagul", "Enashamol" the study analyzes the articulation of national identity, the use of vernacular language, and the author's craftsmanship in constructing nationally grounded characters. Particular attention is paid to the narrative strategies through which national spirit is conveyed, including the depiction of everyday life, the role of memory, and the incorporation of traditional values. The research adopts a literary-analytical approach and situates the works within the broader context of national mentality and folk worldview.

Keywords: Bahodir Qobul; national spirit; national hero; literary space; vernacular language; Ena character; Bog'dagul; national mentality; folk worldview

KIRISH. Adabiyot, garchi umumbashariy g'oyalarning poetik talqiniga xizmat qilsa ham, zamirida milliy ruh ifoda etiladi. Qaysi janrda, qay adabiy shaklda

bo'lmashin, mohiyat e'tibori bilan millatning asl tabiatini, orzulari-yu armonlarini aks ettiradi. O'zbek adabiyotining yirik vakili Abdulla Oripov milliylik masalasini adabiyotning eng muhim mezonlaridan deb hisoblaydi: "Mayli, buyuklarga intilish bo'lsin, jahonning, bashariyatning eng ilg'or fikrlariga oshnolik bo'lsin, G'arb, Yevropa, Amerika deysizmi, mayli, Lotin Amerikasi, mayli, Oym, Marsmi... darajasida fikrlashsin, lekin o'zbek fikrlasin, o'zbekcha fikrlasin! Agar shu "kichkinagina" shart bajarilsa, qolganiga, albatta, erishamiz".[5] Shoir nazarda tutgan o'zbekcha fikrlash ayni mazmunning milliylikini ta'minlovchi eng muhim omildir. Bu jihatdan Bahodir Qobul asarlari ilmiy tadqiqotlar uchun boy material beradi, keyingi davr o'zbek badiiy- estetik tafakkuri rivojida alohida o'rin tutadi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda milliy ruh tushunchasi xalqning tarixiy ongini, madaniy xotirasini, axloqiy ideallarini va estetik qarashlarini badiiy shaklda ifodalovchi murakkab kategoriyalardan biri sifatida talqin qilinadi. O'zbek adabiyotshunosligida esa milliy ruh masalasi badiiy asarda xalq tafakkurining ifodasi, tarixiy xotira va adabiy ong, milliylik va badiiy tafakkur uyg'unligi, obraz va milliy mentalitet kabi ilmiy konsepsiyalar orqali chuqur tahlil qilinadi. Milliy qahramon tushunchasi esa milliy ruhning individual obrazda mujassamlashgan shaklidir. U jamiyatning tarixiy burilish pallalarida yuzaga chiqadigan, millat taqdiriga daxldor muammolarni o'z shaxsiy fojeasi va mas'uliyati sifatida qabul qiladigan badiiy subyektdir. Bahodir Qobul ijodida milliy ruh va milliy qahramon alohida-alohida emas, balki yagona badiiy-falsafiy tizim sifatida shakllanadi. Bahodir Qobul asarlaridagi sehrli jozibaning omillaridan biri uning milliy tilidir. Adib asar yozish uchun poydevor bo'ladigan manba qidirgan paytda o'zbek xalqiga tegishli bo'lgan jozibador, madaniy va go'zal til shaklini ham izladi. Manbani xalq og'zaki ijodidan topgan bo'lsa, bunday til shaklini adabiy tilimizga asos bo'lgan lahjalarimiz va ularning zahirasi hisoblangan shevalarimizdan izladi va topishga muvaffaq bo'ldi. Shu asnda barcha shevalarimiz adabiy til uchun bitmas-tuganmas xazina ekanligiga amin bo'lgan holda buni amalda isbotladi. Aslida sheva mulki hisoblangan leksik birliklarimizni adabiy tilimizga olib kirdi. Adabiy asarlarda milliy ruh masalasi millat adabiyotining yashovchanligini ta'minlaydigan asosiy omil hisoblanib, busiz har qanday ijodkor o'zi mansub bo'lgan xalq ma'naviyatini, o'zligini to'raligicha ifodalay olmaydi.

METODLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI. Tadqiqot davomida qiyosiy-tahliliy, biografik va psixologik tahlil metodlaridan foydalanildi. Bahodir Qobulning "Otachiroq" to'plamiga kirgan qissalari va hikoyalari tahlil obyekti sifatida tanlandi. Shuningdek, akademiklar Baxtiyor Nazarov va Shuhrat Sirojiddinov kabi adabiyotshunoslarning adib ijodi haqidagi ilmiy qarashlari nazariy asos bo'lib xizmat qildi. Akademik Baxtiyor Nazarov "O'zbek adabiyotiga so'ngi yillarda bir qator iste'dodli yozuvchilar kirib keldi. Bu avlod vakillari milliy adabiyotimizni yangi

bosqichga ko'tarishga o'z hissasini qo'shishga jiddiy bel bog'laganligi bilan ajralib turadi. Ana shundaylardan biri, qator qissa, hikoyalari bilan adabiyot ixlosmandlari o'rtasida o'zining hurmatli o'rnini egallab, eng asosiysi yangi ovoz bilan kirib kelgan, mubolag'asiz aytamanki, zabardast adib Bahodir Qobuldir" deb juda to'g'ri e'tirof etadi. Shuningdek, uning "Bahodir Qobul asarlari xohlagan bir xorijiy tilga tarjima qilinsa, O'zbek degan xalq, millat qanday yashaydi, uning kundalik turmushi qanday, kechmishi qanday, nimaga e'tiqod qiladi, milliy azaliy qadriyatlari, milliy mentaliteti qanday kabi qator savollarga aniq - tiniq javob beradi"[6], - degan fikrlari ham juda o'rindir.

Darhaqiqat, inson qalbining poklanishi, ma'naviy-axloqiy tozarishi, ong-u shuurining o'sishida biror san'at kishi hayotida adabiyotchilik muhim rol o'ynolgan emas. O'z navbatida, adabiyot sahnasidagi har bir asar ham kitobxon qalbini ma'naviy ozuqa bilan to'yintiravermaydi. Yaratilgan asar ijodkorning ilhom deb atalmish ilohiy kuchidan, borliq haqidagi chuqur sezimlaridan, diniy va dunyoviy ilmlarning asroridan, so'zning sehrli jozibasidan oziqlanib, kuch olib bunyod bo'lsagina chinakam ma'naviyatimiz xazinasiga mos durdonaga aylanadi. Yozuvchi Bahodir Qobul mana shunday durdona asarlar yaratgan va yaratayotgan, o'z uslubi va o'z ovozigacha ega iste'dodli ijodkorlarimizdan biridir. "Badiiy ijod hamisha So'z olamiga sayohatdir. Ijodkor So'zni tirik jon deb biladi va So'z bilan so'zlashadi". Bahodir Qobul so'z bilan kezi kelganda "tillashib" chinakam iqtidori, yuksak salohiyati, keng dunyoqarashi bilan adabiyot maydonida o'z uslubini namoyon qila oldi.

NATIJALAR. Tahlillar natijasida Bahodir Qobul ijodidagi milliy ruhning quyidagi muhim qirralari aniqlandi:

1. Milliy til va shevalar: Adib adabiy tilning boy xazinasini hisoblangan sheva va lahjalaridan mahorat bilan foydalanib, asarlarining xalqchilligini ta'minlagan.
2. Ena obrazi - ma'naviy markaz: Yozuvchi asarlarida Ena obrazi milliy ruhning tayanch nuqtasi bo'lib, u diniy e'tiqod, xalqona hikmat va axloqiy me'yorlar tashuvchisi sifatida gavdalanadi.
3. Milliy qahramonning yangicha talqini: Bahodir Qobulda milliy qahramon ochiq isyonkor emas, balki ichki axloqiy sobitlikka ega, qadriyatlarni o'z hayot tarzi bilan himoya qiluvchi shaxsdir.

Bahodir Qobul ijodida milliy ruh masalasi eng chuqur va izchil yoritilgan asarlardan biri "Bog'dagul" qissasi hisoblanadi. Qissada milliylik tashqi tasvirlar (kiyim, marosim, urf-odat) bilan chegaralanmaydi, balki axloqiy mezonlar, e'tiqod, tarixiy xotira va kundalik hayot falsafasi orqali ochiladi. Yozuvchi milliy ruhni patetik bayon yoki mafkuraviy shiorlar orqali emas, balki oddiy insonlarning ichki dunyosi, sukuti, e'tiqodi va ma'naviy qarorlari orqali ifodalaydi. Shu jihatdan "Bog'dagul" milliy ongning ichki poetik modeli sifatida namoyon bo'ladi. Asarning "qisqa bitik"

shaklida yozilgani bejiz emas. Bu uslub xalq og‘zaki ijodiga, hikmatli nasihat va rivoyatlarga, Sharq tafakkuridagi fragmentarlikka yaqin bo‘lib, milliy tafakkurning tabiiy shaklini badiiy jihatdan jonlantiradi.

Bog‘dagul obrazi - milliy qahramonning ma‘naviy-axloqiy modeli desak ham mubolag‘a bo‘lmaydi. Bog‘dagul obrazi an‘anaviy qahramonlik (jang, kurash, ochiq qarshilik) mezonlariga asoslanmagan. U shovqinli qarorlar chiqarmaydi, jamiyatga qarshi ochiq isyon qilmaydi, ammo milliy qadriyatlarni hayot tarzi orqali himoya qiladi. Bog‘dagul - ma‘naviy sobitlik qahramoni. Uning qahramonligi sabr va bardosh, iffat va hayo, oilaga sadoqat, e‘tiqodga mustahkamlik kabi milliy qadriyatlarda namoyon bo‘ladi. Qishloq ahli tomonidan Bog‘dagulning “Mahsilik kelin” deb atalishi tashqi baho emas, balki milliy ayol idealining e‘tirofidir. Bu holat ayol obrazining milliy axloqiy mezonlar bilan baholanishini ko‘rsatadi. Bog‘dagul ko‘p gapirmaydi. Uning sukuti o‘jizlik belgisi emas, balki ichki e‘tiqod va axloqiy pozitsiyadir. Yozuvchi sukut orqali milliy qahramonning ichki kuchini ochadi. Bu usul M. Baxtinning “ichki monolog” va “axloqiy tanlov” haqidagi qarashlariga yaqin bo‘lib, Bahodir Qobul nasrining psixologik realizmga mansubligini tasdiqlaydi.

Yozuvchi o‘zining bir qator asarlarida takror va takror murojat qiluvchi, uning asarlarining markazida turuvchi va asarlariga o‘zgacha bir xoslik va xalqchilik baxsh etuvchi obrazlardan biri bu Ena obrazidir. Yozuvchi bu obrazni bekorga har bir asarlariga olib kirmaydi, chunki ena obrazi milliy ruhning eng muhim tayanch nuqtasidir. Ena diniy e‘tiqod, xalqona hikmat, axloqiy me‘yor tashuvchisi sifatida gavdalanadi. Uning nasihatleri ko‘pincha islomiy va xalqona qadriyatlar sintezida beriladi. “Bomdoddan qolma.... ikki rakatli bomdod butun dunyodan yaxshi”. [2.1] Bu parchada e‘tiqod mafkuraviy majburiyat emas, balki hayotning ma‘naviy tayanchi sifatida talqin etiladi. Ena obrazi shu tariqa milliy xotira va axloqiy uzluksizlikni ta‘minlovchi badiiy markazga aylanadi.

Bahodir Qobul ijodi o‘zbek zamonaviy nasrida milliy ruhni kundalik turmush manzaralari orqali ochib berish bilan ajralib turadi. “Kelinchak O‘yqortog‘ning bulbullari kitob o‘qishidan oldin turadi. Qo‘l- betini yuvib, ko‘chabet-u bo‘sag‘ani supurishga chog‘lanadi. Har turlik uyqusiragan qushlar daraxt shoxlarida qunishibgina ota hovli yuzini tozalashdagi g‘ayrat sharpasini ko‘rishni istaganlari bilan ko‘zlari ko‘rmaydi, supurgining bir maromda borib-kelishi ovozi bilan uyqulari qochadi”[2.3]. “Bog‘dagul” asaridan olingan mazkur parchada muallif milliylikni baland pafos yoki tarixiy voqealar orqali emas, balki oddiy inson hayoti, xotira va ichki kechinmalar fonida tasvirlaydi. Bu holat yozuvchining estetik qarashlarida milliy qahramon masalasining yangicha talqin etilganidan dalolat beradi. Parchada tasvirlangan kelinchak obrazi - o‘zbekona hayot tarzining mujassam timsolidir. Hovli supurish, bo‘sag‘a, mahsi-kavish, supurgi tovushi kabi detallar milliy-madaniy kod vazifasini bajaradi. Bu badiiy unsurlar orqali muallif o‘zbek xonadoniga xos poklik,

tartib, sadoqat va kamtarlik fazilatlarini aks ettiradi. Milliy ruh aynan shu kundalik harakatlar jarayonida ochiladi. Kelinchakning supurgi tovushi qushlarning uyqusini qochirishi tasviri badiiy jihatdan jonli bo'lishi bilan birga, ramziy ma'noga ham ega: u hayotning uyg'onishi, harakat va davomiylik timsolidir. Bu esa milliy ruhning uzluksizligini ifodalaydi. An'anaviy adabiyotda milliy qahramon ko'pincha jasoratli, faol ijtimoiy shaxs sifatida talqin etilgan bo'lsa, Bahodir Qobul nasrida milliy qahramon ruhiy sezgirlikka ega, ichki kechinmalari boy, oddiy inson sifatida namoyon bo'ladi.

MUHOKAMA. Adabiyotning xalqchilligi uning milliyligini taqozo qiladi. Chunki xalq hayoti bilan mustahkam bog'langan adabiyot har bir xalqning o'ziga xos urf-odatlarini, ruhiyatini, fikrlash, yashash tarzini akslantirishi tabiiydirki, bu - adabiyotning milliyligini vujudga keltiradi. Adabiyotshunos To'xta Boboyev ta'kidlaganidek, adabiyotning milliy xususiyatlari millatlar hamda xalqlarning o'ziga xos alomatlarini ya'ni qahramonlarning tili, tashqi ko'rinishi, kiyim-kechagi, urf-odati xalqning milliy manfaatlarini qanchalik aks ettirganligi bilan aniqlanadi.[5] Bahodir Qobulning o'zbek xalqining uzoq va boy o'tmishi, urf-odatlarini, an'ana va odatlarini o'ziga xos mahorat bilan tasvirlagan asarlaridan biri "Enashamol" qissasidir. Yozuvchi asarning boshlanishida shunday fikrlarni berib o'tadi. "Yolg'on gapirgandan yolg'on yozgan yomon. Gapni-ku tog'irlasa bo'lar-u, yozig' bilan kuygan terini tekislab bo'lmasmish. Cho'g'alchilik qilmay, xush-u xursand yashashga nima yetsin. Bu enamning gapi. Yolg'on gapirgan bilan o'g'rilik qilganni otam ham kechirmaydi... Joni bor elning jonli tilida yozaman".[3.1] Bu oddiygina iqrar emas, balki bu ahd orqali yozuvchi adabiyotga, millatga, qolaversa, o'z-o'ziga so'z beradi. "U yolg'on yoza olmaydi. Bu uning ko'kayida yo'q". Yozuvchi tanlovining o'zidayoq uning yo'li va maqsadini aniq belgilab beradi. Asar boshida jaranglagan ahdning naqd yoki nasiyaligi yozuvchi yaratgan qissa, hikoyalar tahlili davomida ochilib boradi. Bu bejiz emas albatta, chunki Bahodir Qobul hayotda ham yolg'on gapirishdan qo'rqqan ekan. O'zining bir tarjimai holida yolg'onni otasi ham yomon ko'rganligini, har doim farzandlariga Allohning Kalomidan chiqmang va yolg'on so'zlamang deb, ko'p nasihat qilganligini eslaydi. Bundan anglashiladiki, adibimiz ham har bir asarida yolg'ondan tiyilishga harakat qilgan. "Chopon ostidan chiqib, tokchada turgan urchuq va xanjalani olib kelib beraman. Xanjala - yigirishga tayyorlangan, ungacha qayta-qayta yuvilib, titilgan va bir-biriga ulanib, uzun arqon holatga kelgandan keyin, ochilgan katta atirguldek chiroyli qilib, yo'q, magazinni kulchasi - bulichkaga o'xshatib bilakka moslab o'ralgan, o'rtasi bilaguzukdek teshik taxlangan yung bo'lagi. Xanjala yigirilsa ip bo'ladi, ip yig'ilsa - kalava". Chopon qadim zamonlardan beri asosiy milliy kiyim sifatida foydalanib kelinmoqda. Yuqoridagi parchada asar qahramonining chopon ostidan chiqib, buvisi aytgan yumushini bajarishi orqali bolakaylarga xos bo'lgan milliy xarakterni ko'rish

mumkin. Xanjala, kalava kabi buyumlar bugungi texnika rivojlanayotgan davrda o'z qiymatini yo'qotdi. Lekin shunday bo'lishiga qaramay ba'zi olis qishloqlarimizda hali ham saqlanib qolgan. Yozuvchi yuqoridagi jumlada bunday uskunalarni aks ettirish orqali unutilayotgan milliy hunarmandchilik asboblarini yodga solidi. "Qo'limdan ushlab toy-toy qilishgani yodimga tushadi. Enamni orqa qilib, choponning ichiga kirib ketaman. Enamni bellaridan quchoqlab olaman. Kulatalari, kultuvshaklari ustidan tushib kelgan sochpopuklariga osilgan kalit-u jangul-jungul g'ubbachalarni qayta-qayta sanayman. Enam xelvagay yenglari ichidan chiqarib, jo'ra-jo'ra o'ynanglar deb bergan ikkita quyuncha bilan o'ynayman"[3.2]. Bolalalik paytida inson dunyoni o'zining sof xayoloti orqali anglaydi. G'am, alam, qayg'u kabi hislarni to'laqonli anglab yetmaydi. Aynan inson umrining bu davrini sog'inib, orziqib eslaydi. Ijodkor birgina "Tosh ustida o'tgan go'dakligimni eslayman" jumlasini keltirishi orqali beg'ubor bolalik yillari esga soladi. O'zbek milliy an'analaridan hisoblangan turli xil o'yinlar, rasm-rusumlar mavjud. Yozuvchi aynan "toy-toy", "jo'ra-jo'ra" kabi o'zbek milliy o'yinlarini keltirib o'tgan. Shu orqali asarga milliylik bo'yog'ini bergan. Bu esa asarga estetik zavq-shavq bag'ishlagan. O'zbek milliy an'analarida ayollarning sochlarini mayda qilib o'rish rasm bo'lgan. Aynan ayollar sochlarini uzun holda qirqkokil qilishgan. Uning uchiga esa jangul-jungul g'ubbachalar osishgan. Kulata, kultuvshak Voha ayollariga xos bo'lgan bosh kiyimlardan hisoblanadi. "Kulatalari, kultuvshaklari ustidan tushib kelgan sochpopuklariga osilgan kalitu jangul-jungul g'ubbachalarni qayta-qayta sanayman".[4] Yozuvchi ushbu jumlarni aks ettirishi orqali ayollarga xos milliy ko'rinishlarni ifoda etgan. Akademik Shuhrat Sirojiddinov e "Bahodir Qobulning bitiklari va o'girmalarini bir varaqdan ortiq o'qib bo'lmasligini» odam yuragini toshirishini, qon bosimini ko'tarishini, ko'z jiqqa yoshga to'lishini, otangiz sharpasini, onangiz shovurini, elning jonli tilini qulog'ingiz ostida shivirlatib, bolaligingiz o'tgan ko'chalar yo'l qarashini ko'z oldingizga chizadi qo'yadi, ko'nglingiz o'zingizga bo'shanishini, sizni qadrdon qishloq, tug'ilgan yurt nafasi o'rab olishini, qa-dim va mushtipar, bag'ri keng elimiz ulug'vorligi, tantiligi, tengsizligidan belgilar berishini qayd etgim keldi"[3.3],-deya ta'riflaydi.

Poetik mazmunga singdirilgan milliy ruh ifodasi - milliy adabiyotning asosi. Adib asarlarini varaqlaganda, turli shakl va turli mavzularda bitilgan katta-kichik qissalar, hikoyalarida O'zbek nomining manguhlik sahifalariga muhrlanganini kuzatish mumkin. Haqiqatan, shoir butun borlig'i bilan o'zbekning, O'zbekistonning farzandi.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, badiiyatda milliylik asosiy o'rinni egallaydi. Zero, bir xalqning tarixini, o'zligini ko'rsatib berishda milliylik asosiy unsurdir. Iste'dodli yozuvchi Bahodir Qobul asarlarida milliylik, milliy mafkura yetakchilik qiladi. Asarlarida milliy urf-odatlar, milliy liboslar, milliy qahramon masalasi, milliy

o‘yinlar yetakchilik qiladi. Yozuvchi o‘z asarlarida milliylik bo‘yog‘ini kuchaytirishi orqali bugungi kunda unutilayotgan milliy mafkurani eslatmoqchi bo‘ladi. “ Bahodir Qobul yetmish ikki tomirigacha millat fidoyisi. Qissa va hikoyalari o‘zlikni anglash, uni idrok etishga yo‘naltirilgan. Bir qarashda oddiy hayotiy kuzatishlar tasvirlanayotgandek, chuqurroq mushohada qilinsa, muallifning o'ta chuqur falsafasi, g'oyaviy maslagi yashiringanini sezasiz. Qolaversa barcha asarlari janri, hatto turigacha toza turkcha, tiniq o'zbekcha ataydi. Hikoyani bitik, qissani qisqa bitik va romanni uzun bitik deyish bilan birdek, nima uchun shunday atashiniyam asarlari ichida roviy tilidan shunday chiroyli qilib aytib o'tadiki, maza qilasiz”. [3.4]

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Asadova N. Enaning bolasi yolg‘on yozmaydi. Saodat jurnali. 2020.2-son.-B.19
2. Bahodir Qobul. Bog‘dagul. Toshkent. Yoshlik. 2021.-B.90
3. Bahodir Qobul. Bog‘dagul. (So‘ngso‘z). Toshkent. 2021.-B.96
4. Bahodir Qobul. Enashamol. Termiz-Shahrisabz-Qarshi. 2008.-B.1
5. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. -Toshkent, “O‘zbekiston”-2001.-B.560
6. Oripov A. Katta haqiqatlar tantanasi./Tanlangan asarlar. Besginchi jild.-Toshkent: Adolat, 2005.-B.178.
7. Xudoymurodova X. Enashamol qissasida milliy ruh. Modern science and research. 2024.-B.826.